

Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu'nda İsmet İnönü ve Dönemin Toplumsal Sorunları

Alâattin KARACA*

ÖZ

Mustafa Necati Sepetçioğlu, Anadolu'nun Türkleşmesini, Selçuklu'dan Osmanlı'ya ve oradan Cumhuriyet'e değin Türk tarihini ele alan romanlarıyla tanınmış bir yazar. Bunlarda Türk ulusunun manevî değerleri harmanlanıyor. Sepetçioğlu, söz konusu tarihsel romanlarının yanı sıra, Türkiye'nin yakın tarihini konu edinen yapıtlar da kaleme almıştır; *Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu* (1980), bu romanlarından biri. Yazar, bu yapıtında İsmet İnönü dönemini, bu dönemin çeşitli toplumsal sorunlarını, Anadolu'daki bir kasaba çevresi ekseninde ele alıyor. Bu nedenle, İsmet İnönü dönemine ilişkin toplumsal bir veri olarak kabul edilebilir. Biz de bundan hareketle, söz konusu romanda İsmet İnönü ve döneminin Sepetçioğlu tarafından nasıl değerlendirildiğini saptamayı amaçladık.

Anahtar Kelimeler: *Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu*, Mustafa Necati Sepetçioğlu, İsmet İnönü, İkinci Dünya Savaşı, tarihsel roman.

ABSTRACT

İsmet İnönü and Social Problems in his Period as reflected in Sepetçioğlu's Novel, *Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu*
Mustafa Necati Sepetçioğlu is a famous writer for his novels dealing with the Turkification of Anatolia and Turkish history from the Seljuk to Ottoman ages. The moral values of Turkish nation are blended in these work. Besides the above mentioned historical novels Sepetçioğlu has also written novels about the recent history of Turkey; *Cevahir ile Sadık Çavuş'un Kamyonu* is one of these novels. In this novel the writer discusses the period of İsmet İnönü, the social problems of the period evolving in an Anatolian town. For this reason the novel could be accepted as sociological data dealing with the period of İsmet İnönü. Taking it is a starting point we aimed to understand İsmet İnönü and the period from Sepetçioğlu's perspective.

Key Words: *Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu*, Mustafa Necati Sepetçioğlu, İsmet İnönü, The Second World War, historical novel.

* Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi / Van, e-posta: akaraca@yyu.edu.tr

Giriş

Mustafa Necati Sepetçioğlu, edebiyatımızda tarihsel romanlarıyla tanınmış bir roman yazarı. Romanlarında ağırlıklı, Türklerin Anadolu'ya girişini ve bu toprakların bir Türk yurdu oluşunu anlattı. O nedenle, tarihsel roman denince edebiyatımızda ilk akla gelen yazarlardan biri de Mustafa Necati Sepetçioğlu'dur. Bilindiği üzere tarihsel romanların bir işlevi de okurda ulusal bilinç uyandırmak ve oluşturmaktır. Sepetçioğlu, romanlarının çoğunda bu işlevi ön plâna almış; okurların karşısına, ulusal, dinsel ve töresel değerlerin bireşiminden oluşmuş bir tarih teziyle çıkmıştır. Dolayısıyla onun romanları, aynı zamanda söz konusu değerlerin dile getirilmesi ve savunulması amacına yöneliktir. Hatta yazar, bu romanlarında bir anlamda ulusal, dinsel, töresel değerleri yadsıyan görüşlere karşı bir antitez ortaya koyar. Çünkü ona göre, Türk ulusunun kültürü, bu değerlerle beslenmiş, bu değerlerle yoğrulmuş, bu değerlerden oluşmuştur; bunlar olmadan, Türk ulusundan ya da Türk tarihinden söz edilemez. Aslına bakılırsa, Sepetçioğlu'nun tarihsel romana yönelme gerekçesi, kimi romanlarda tarihsel gerçeklerin çarpıtılması ve Türk tarihinin olumsuz ve yanlış olarak yorumlanmasıdır. Nitekim kendisi neden tarihsel roman yazdığını şöyle açıklar:

"Tarihî roman yazmayı niçin seçtiğimi açıklayabilirim: Nihal Bey (Atsız)'in romanlarından sonra alanda büyük boşluk doğmuş, edebiyatımızın büyük bir kısmı, en ilmî kısmı kesintiye uğratmıştı. Eğer biri ilgilenmezse bütün yabancı ideolojilerin eline geçecek ve tarihimiz yalanlanacaktı. Kozanoğulları (Abdullah Ziya), Turhan Tanlar tarihî roman yazıyorlardı ama bunlar, hem edebî değillerdi, hem de Atsız'ın kalitesinden çok uzaklardı... Bir ara Kemal Tahir gerek 'Devlet Ana' ve gerekse diğer eserlerinde tarihi konu alan romanlar yayınladı. Ancak bu eserler tarihi Marksist diyalektiğin ağzından anlatıyorlardı. 'Devlet Ana' edebî yönden ne kadar başarılıysa, diğer yönlerden oldukça çarpıtılmıştı. Kemal Tahir olayları Marksist açıdan, Marksist diyalektikten ele almış, kendi düşüncesi doğrultusunda tezler ileri sürmüştür. Dayandığı belgeler ise, baştan aşağı çarpıtılmış belgelerdir ki, hepsi de Fuat Köprülü tarafından çürütülmüştür. (...)

Kendimde bu antiteze karşı bir şeyler üretme isteği duydum. İlk çalışmam 'Kilit'i yazdım. Amacım çarpıtılmış romana cevap vererek, tarihî roman öyle değil, böyle yazılır diyebilmektir." (Çalık, 1993; 83).

Sepetçioğlu'nun, Kemal Tahir'in tarihi çarpıttığına ilişkin düşünceleri tartışılır; zaten bizim için önemli olan da bu görüşler değil. Ancak yazarın tarihsel roman yazmaya yönelişindeki amacı anlamak açısından bu satırlar önemli. Sepetçioğlu, Türk tarihine sahip çıkmak, yanlışlıkları ve çarpıtılmış gerçekleri düzeltmek amacıyla tarihsel roman yazdığını söyleyerek, aslında

bu tür romanlarının özünü, ana niteliğini de açıklamış oluyor. Bundan dolayı Sepetçioğlu'nun romanları, daha baştan bir tezin ürünüdür ve bu tezde, ulusal, dinsel değerler savunulur. Aslında Türk'e ve Türk tarihine yönelik saldırılara, edebî yapıtlar aracılığıyla karşı çıkma refleksi, Sepetçioğlu'nun bu alandaki ününü artırmış, böylece ulusal değerlere bağlı geniş kitleler, kendilerine uygun tarih görüşünü yansıtan söz konusu bu romanlardan düşünsel hazlar almışlardır. Daha açık bir ifadeyle Sepetçioğlu'nun okunmasındaki en önemli faktör, Türk'e ve Türk tarihine olumsuz yaklaşan yazarlara, ulusal bir tezle karşı çıkmasıdır. Ancak yazarın 'teze' çok ağırlık vermesi, tarihsel romanı ulusal kimlik inşâsında bir araç olarak görmesi, yer yer edebîliği arka plâna atmasına yol açtığından onun en büyük riski sayılabilir.

Şimdi buradan başka bir konuya geçmek istiyorum; tarih-iktidar ilişkisine. Tarihle iktidar arasında doğrudan bir ilişki vardır. Çünkü tarih, geçmiş zamanın bilgisini ve belgelerini içerdiği için büyük bir güce sahiptir. Neden? Çünkü tarihsel bilgi ve belgeler, bir iktidarı doğrulama veya yalanlama aracı olabildiklerinden, içerdiği bilgi ve belgelerle, bir iktidarı güçlendirmek, yüceltmek ya da yıkmak, yıpratmak olanağı verir. Bu nedenle iktidarlar, genellikle bu büyük gücü, kendilerini besleyecek bir biçimde kullanmak ister; yani kendini doğrulayacak, yüceltecek, kahramanlaştıracak bir tarih ister; hatta yeri geldiğinde tarihi, muhaliflerine karşı kullanmaya çalışır. Bunun için de yer yer tarihe müdahale etmekten kaçınmaz. Ancak tarih çift taraflı bir bıçak gibidir; iktidar karşıtları için de kullanılabilir bir araçtır çünkü. Tarihin özünde, gücünden kaynaklanan bir iktidar ilişkisi var kısaca. İşte bu noktada, tarihi konu edinen bir sanatçı için, çok büyük bir risk de kendiliğinden, ister istemez ortaya çıkmakta. Sanatçı, tarih dolayısıyla, kaçınılmaz biçimde iktidarla karşı karşıya gelmekte, ya onun yanında ya da karşısında yer almaya kendini âdeta mecbur hissetmektedir. Oysa gerçek sanatçı, Ece Ayhan'ın da savunduğu üzere etikçi olmalıdır; doğruyu ve yalnızca gerçeği dile getirmelidir; hatta eğer tarihi konu ediniyorsa, bu bilgiyi sorgulayabilmeli, gerektiğinde tarihe 'ayağa kalkarak da bakabilmeli', bunu göze alabilmelidir. Bu, tarihsel roman yazarları için de geçerlidir. Tarihi konu edinen bir romanda, yazar, konuya, olaylara iktidarın dışında –ne yanında ne karşısında olmadan– kalarak bakabilmeli ve öncelikle bunu etik bir tavır olarak benimsemelidir. Neden? Çünkü iktidar, sanatçıyı nötralize eder. Nötralize bir sanatçı olmaz. Çünkü sanatçı doğrunun, gerçeğin yanında olmalıdır, iktidarın değil.

Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu adlı romana gelince; bu, esas itibarıyla İsmet İnönü dönemini ele alan bir yapıt. Türkiye'nin Cumhuriyet sonrası tarihini konu edinmesi bakımından yazarın diğer tarihsel romanlarından farklı. Yapıtta 1940'lı yıllardaki İsmet İnönü iktidarı eleştirilmekte.

Yukarıdaki ayırıma göre, iktidarın yanında değil de karşısında yer almakta; hatta bir bakıma söylemi ve savunduğu değerler bakımından roman, Türk edebiyatında 'egemen çizginin dışındadır da denebilir. Kısaca belirtmek gerekirse, *Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu*, 'iktidar karşıtı' bir yapıttır; ama genel anlamda iktidar karşıtı değil, İsmet İnönü iktidarının karşıtıdır. O hâlde Sepetçioğlu'nun, bu romanında, konu edindiği iktidarla ilişkisi, 'karşı olma' bağlamındadır. Yani *Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu*, İsmet İnönü iktidarını eleştiren tezli bir romandır. Dolayısıyla 'tezli roman'ın risklerini de kendiliğinden taşır.

Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu, 1944 yılı yaz mevsimi başlarında Çorum'a yakın bir kasabada yaşanan olayları konu edinir. Romanın ana teması, İsmet İnönü döneminde, İkinci Dünya Savaşı yıllarında, Anadolu'da, bir kasaba çevresinde yaşanan toplumsal sorunlardır. Yazar, yapıtında ağırlıklı olarak köylülerin, dönemin yöneticisi İsmet İnönü'ye ve hükûmetin uygulamalarına bakışını, halka uygulanan çeşitli baskıları, eşraf-bürokrat işbirliğini, âdeta Köy Enstitülü yazarların sosyalist görüş doğrultusunda kaleme aldığı 'köy romanları'na alternatif olacak biçimde dile getirmiştir. Yazar, yapıtında, köy ve kasaba ölçeğinde, İnönü döneminin çeşitli sorunlarını işlemeyi amaçlamasına karşın; bir bütünlükten uzak oluşu ve dönemin toplumsal koşullarının derinlemesine tahlil edilememesi gibi nedenlerden ötürü *Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu*, bir 'dönem romanı' özelliğini taşıyamaz.

İsmet İnönü'ye Yönelik Eleştiriler

Bu genel saptamalardan sonra, İsmet İnönü ve döneminin romana nasıl yansıdığı sorusunu yanıtlamaya geçebiliriz. Başta da belirttiğim gibi *Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu*, İsmet İnönü'yü ve uygulamalarını eleştiren bir roman. Hatta yapıtta, o dönemin siyasal iktidarına bütünüyle olumsuz yaklaşıldığı rahatlıkla söylenebilir. Romanın merkezî figürü olan Sadık Çavuş, iktidara yönelik siyasal eleştirileri dile getirmek amacıyla seçilmiş bir köylü; hatta yer yer yazarın düşüncelerini de ifade etme işlevi gören bir yansıtıcı bilinçtir. "Ula Cevahir bu senin İsmet Paşanın öte dünyada çekeceği var haberin ola" (Sepetçioğlu 1980;12), "Ben bilirim İsmet Paşanı senin, milletin rahatlamasından ödü kopar..." (Sepetçioğlu 1980; 13), "Yatacaktım, yatacaktım da aha bu Cevahir'in İsmet Paşası yüzünden yatamadım." (Sepetçioğlu 1980; 15), "Ulan bu ne iştir böyle? Millet İsmet Paşası için dökmüş yollara, el çırpıp İsmet Paşamız da İsmet Paşamız diye çırpınıyor ki çıksın dışarı, aralarına girsin, sarıp sarmaşsınlar; derd döksünler, derd dinletsinler. Nerdeeee?" (Sepetçioğlu 1980; 17), "Gelgelelim millete eziyet

dedin mi tümen tümen, paşanın akli makine gibi çalışır hemen” (Sepetçioğlu 1980; 19) gibi tümcelerle, İsmet İnönü’yü roman boyunca sürekli iğneler durur Sadık Çavuş. Zaten; “Ellerimi bağlı asmaya götürseler de salıvermek için tek şart, çok yaşa İsmet Paşa diye çağırarak olsa ipi boynuma kendim takarım...” (Sepetçioğlu 1980; 3) sözleriyle, açıkça İsmet İnönü’ye karşı olduğunu ilân eder ve roman boyunca da bu karşıt söylemin sözcüsü olur. Hatta bir anlamda o, romanda, İsmet İnönü iktidarına karşı, Anadolu halkının, ezilen köylünün, yoksulun sesidir. Ona göre İsmet İnönü, halkından, köylüsünden kopuk bir idarecidir. Bunu kanıtlamak için de İsmet İnönü’nün kasabaya gelişini örnek gösterir. Sadık Çavuşa göre, İsmet Paşa kasabaya beyaz bir trenle gelmiştir. Halkla bütünleşmek isteyen bir lider, kasabaya beyaz bir trenle gelmez, halkın yoksulluğuna saygı gösterir. Bu, ona göre, halkla yöneticiler arasındaki farkın, ayrımın Cumhuriyet döneminde de hâlâ kalkmadığını göstermektedir. Şöyle der Sadık Çavuş:

“Yav bu milletin yarısından çoğu daha kara trene adımını atmamış, kara tren nedir bilmemiş bre. Padişahlığı niye yıktık? Ayrıcalık olmasın, ayrıcalar kalksın ortadan diye değil mi? Başları da bu yoksul millettten ayrı yaşamasınlar diye değil mi, he mi? Öyleyse bu beyaz tren padişahlığı nedir pekey? Söylesene hadi söylesene!” (Sepetçioğlu 1980; 16).

Ancak bununla da kalmaz eleştiriler. İsmet İnönü, kasabaya gelmiştir gelmesine de, trenden inip halkını selâmlamamıştır dahi. Sepetçioğlu, bu fırsatı da kaçırmaz ve köylünün dilinden, onun bakışıyla –tabii ki Sadık Çavuş aracılığıyla– İsmet İnönü’ye verip verştirir:

“Millet İsmet Paşamız geliyormuş aman mübarek yüzünü görelim diye sabahın erkeninden düştü mü yola?. (...) Bekle babam bekle ne gelen var ne giden. (...) Allah bilir kaç saat sonra, millet eyice bıkmış iken bir tren düdüğü ardından da seninki geldi, beyaz treninde. (...) Gelen sanki bir ölü treniydi ulan çingene yalan mı? Bir düdüğünü duyduk bir de tıslaya tıslaya istasyona girip duruşunu. (...) Milletin eli böğründe öylece kalakaldı; çiçek döktü çiçek, kuru dallara döndü. O gelmezse biz girelim, varıp eline yüz sürelim dediler. Candarmalar komadı öteye. Bir saat biz beyaz trene beyaz tren bize baktı öküzü kaptıkaçtıya bakış gibi, he mi? (Sepetçioğlu 1980; 17).

Yazar, köylünün iktidara bakışını, köylüye özgülü ince ironik dille ustaca ifade etmekte ve bu dil ustalığıyla, eleştiri darbelerini ardı ardına vurmaktadır. Şu satırlar, aynı zamanda romanda İsmet İnönü’ye karşı nasıl bir tavır takınıldığını da âdetâ özetler:

“İşte bu sırada tren hareket etti. (...) Bir de baktık beyaz trenin son penceresinde kâğıt gibi değirmice bir yüz, beyazımsı. Hani Atatürk’ün yerine paralara konan resimin yüzü tıpkı, öyle makine baskısı gibi bir tek kıl bile oynamıyor bu yüzde. Milletin gözleri işte o yüzün fotoğrafını

çektii öylece. Şimdi buralarda kime İsmet Paşayı sorsan gözleri üç aşığı beş yukarı o fotoğraf yüzü hatırlar... (...) İşte İsmet Paşan bu senin? Bildiğı millet o yürüyen tren penceresinden gördüğü millettir, ne bilsin onun yolunu, nerede nasıl yattığını ne yeyip ne içtiğini ne bilsin hay çingene?" (Sepetçioğlu 1980; 18).

Bu tür tümceler romanda sık sık yineleniyor; aslında yukarıdaki alıntılar, yapıtta İsmet İnönü ve yönetimine nasıl bakıldığını hemen hissettiriyor. Romanın daha başında Sadık Çavuş'un Cevahir'e söylediğı bu sözler, *Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu*'nda İsmet İnönü'ye ve siyasal uygulamalarına eleştiri oklarının yağacağına da bir habercisi gibidir. Nitekim roman boyunca bu oklar, İsmet İnönü yönetimi üzerine yağar durur. Çoğu zaman Sadık Çavuş, kimi zaman farklı köylüler, kimi kez de iktidarın yanında yer alan bürokrat ve eşraftan kişiler –kendi aralarında itiraf niteliğindeki konuşmalarda– İsmet İnönü'nün olumsuzluklarını ortaya koyarlar. Örneğın Belediye Başkanı'nın şu sözleri, o dönemde İsmet İnönü'ye yönelik eleştiriler yapmaktan korkulduğunu, iktidarın otoritesini göstermek bakımından anlamlıdır: "Yok canım, hâşâ, tövbe hâşâ... paşamıza söz söylemek? Nasıl olur? Haddimize mi düşmüş bizim canım..." (Sepetçioğlu 1980; 78).

Kaymakamın söylediğı "Devlet İsmet Paşa kardeşim ötesi var mı?" (Sepetçioğlu 1980; 83) tümcesi de bir bakıma tek adama bağılı otoriter bir yönetimin varlığına işaret eder ve bu sözler de İsmet İnönü'ye yönelik eleştiri olarak okunmalıdır. Ancak anlaşılan o ki, Sepetçioğlu da bu söylemden yanadır. Çünkü romanda hemen hiç kimse İsmet İnönü'yü ve uygulamalarını savunamaz. Yalnızca Sadık'ın arkadaşı Cevahir, İsmet İnönü'nün eleştirilmesine karşı çıkar ya da karşı çıkmak isterse de, bu karşı çıkış İsmet İnönü'ye duyduğu saygı nedeniyle ve Sadık Çavuş yüklendikçe; "Sadık Ağa bırak şimdi İsmet Paşayı da sen..." (Sepetçioğlu 1980; 14), "Boşa konuşuyorsun..." (Sepetçioğlu 1980; 15) gibi sözlerle eleştirileri yalnızca baştan savmak ister; Sadık Çavuş üstüne geldiğinde hemen susar; hatta bu zayıf karşı çıkış muhababını daha da saldırganlaştırır, eleştirileri daha yoğunlaştırır. Eşraf ve bürokrat ise, doğallıkla iktidarın yanında yer alırlar. Belediye reisi, kaymakam ve eşraf, dönemin iktidarıyla işbirliği yaparak, türlü yolsuzluk ve hırsızlıklarla yoksul köylüye zulmederler. Ancak Sepetçioğlu, orduyu özellikle bu baskıcı yönetimin dışında tutmaya özen gösterir, baskılara âlet etmez. Kasabaya gelen alay komutanının yolsuzluklara ve bunu yapanlara asla müsamaha göstermemesi, yolsuzluklarını öğrendiğı için Belediye Reisinin vereceğı yemeğe katılmaması, askerın camiye yerleştirileceğı söylentisine karşı köylülerin arasında âdeta bir efsane gibi dolaşan şu sözler, Sepetçioğlu'nun Türk ordusuna yaklaşımını ve milletin askerden beklentisini de yansıtır nitelikte

olduğu için önemlidir. Ve bence burada yazar aslında, Türk askerinden beklenen tavrı açıklar:

“Öyle yüzbaşıyla öyle binbaşının böyle alay kumandanı olur yoluna gurban olduğum emmi; ne demiş duydunuz mu? Bizim bu belediye reisi olacak kılıksız ile mızımız kaymakamı çağırtmış çadırına, bir hazır ol çekmiş ki, aha o Kara Binbaşı hiç kalır yanında. Bana bakın, demiş; bu ordu gâvur ordusu mu lan, demiş. Bu ordu Türk ordusu bu milletin ordusu siz nasıl olur da milletin camisini milletin ordusuna ev yaparsınız, ipe çekerim sizi ipe, tez yıkılın annacımdan!” (Sepetçioğlu 1980; 148-149).

Sepetçioğlu, bu sözleri bir köylüye söyletiyor. Böylece orduyu eleştirmiyor; aksine yüceltiyor. İsmet İnönü döneminin olumsuz uygulamalarından onları ayrı tutuyor, tutmak istiyor. Hatta bir anlamda Türk ordusunun dine karşı değil; aksine dinsel değerlere saygılı olduğunu vurguluyor. Böylece dönemin iktidarıyla halk arasındaki kopukluğa işaret ederken, milletle ordu arasında her zaman bir bütünleşme olduğu/olması gerektiği düşüncesini dile getiriyor, millet-ordu ayrımını kasıtlı olarak körükleyenlere de bir anlamda yanıt veriyor. Kısacası Sepetçioğlu, İsmet İnönü döneminin baskıcı yönetim anlayışını ve köylüye yansıyan uygulamalarını ortaya koyarken, eşraf ve bürokrati iktidarla işbirliği yapan kesim olarak eleştiriyor ama askeri bu uygulamaların dışında tutmaya özen gösteriyor.

Bu genel saptamalardan sonra, dönemin romana yansıyan toplumsal sorunlarını ve iktidara yönelik eleştirileri başlıklar hâlinde incelemeye geçebiliriz.

Ekonomik Sorunlar: Yol Parası, Yoksulluk, Ağır Vergiler

Romanda sık sık dile getirilen sorunlardan biri, İkinci Dünya Savaşı yıllarında zaten kıtlık ve yoksulluk içinde bunalmış köylülerden, yol parası adı altında bir vergi alınması, köylülerin bunu ödeyecek güçlerinin olmaması; vergiyi ödemeyenlerinse zorla yollarda çalıştırılması, çeşitli cezalara çarptırılması. Bu da yetmezmiş gibi, yolların kullanılamaz derecede kötü oluşu, yöneticilerin Anadolu'ya ilgisiz kalması. Yapıtta bunlar, dönemin iktidarının köylüye yönelik bir zulmü ve Anadolu'ya ilgisizliğinin göstergesi olarak sunuluyor ve eleştiriliyor. Yapıtta yol parası sorununu dile getiren ilk kişi, *Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu*'nun tematik gücü, İsmet Paşa karşıtı Sadık Çavuş. Şöyle dillendiriyor Çavuş yol parasıyla ilgili sorunu:

“O yol bozuntusu cılgalardan nasıl yürünüp gelir lan? Köylü denildiyse keçi mi sanılır bunlar? Yol parası almasını biliyor ama? Veremiyene, niye veremiyorsun arkadaş? diye sorduğu, sordurduğu da yok; çekiyor doğru mapushaneye, çekmiyor mu? Yetmemiş gibi çıkarıyor yatağını yorganını yoksulun hacize, haraç mezat sattırıp alacağını alıyor, almıyor mu? Ey,

bu eziyeti, bu moskofun bile yapmayacağı zalımlığı yaptın hadi. Baş olduğun için hak buldun kendinde; pekey neden aldığın parayı yola yatırıp da fukaraları gidiş gelişlerini rahata erdirmezsin? Erdirmeeeee! Ben bilirim İsmet Paşanı senin, milletin rahatlamasından ödün kopar, yolları yapılırsa Ankara'ya yürür gelir bu köylüler, gece yarısı tahtımı elimden alır der. O ne sağırın duyanıdır o, sen bilmezsin; çingeneler bilmez öğlum.” (Sepetçioğlu 1980; 12-13).

Aynı sorun, yine Sadık Çavuş tarafından, kamyonla giderken; “köylünün kentlinin yol parası ödemekten canı çıkıyor; nereye gidiyor bu yoksulların parası?” (Sepetçioğlu 1980; 201) tümceleriyile de dile getirilir. Söz konusu eleştirileri kanıtlamak için bu konuyla ilgili bir uygulamayı, olay örgüsü arasında yansıtmaktan da geri kalmaz yazar. Böylece tezini bir olayla pekiştirme fırsatı yaratır. Cevahir'le Sadık Çavuş ve anlatıcı kahraman, kamyonla giderken, yol kenarında, jandarmaların gözetiminde, üstü başı perişan köylüler görürler. Jandarmalara bunların niçin burada toplandıklarını sorduklarında, bir jandarma çavuşu; “Bunlar yol parasını veremedikleri için ya hapis yatmak ya da yol yapıp taş kırmak zorunda olanlar. Bu gördüklerin yol yapmayı seçtiklerinden getirildi” (Sepetçioğlu 1980; 215) diye yanıt verir. Bu yanıt ve söz konusu olay halkası, İsmet İnönü döneminde yol parası adı altında köylüye acımasızca zulmedildiğini, yazarın romanında bu soruna özellikle vurgu yaptığını göstermektedir. Sepetçioğlu, aynı sorunu, yalnızca Sadık Çavuş'un aracılığıyla dile getirmez, 11 yaşındaki anlatıcı çocuk da romanın bir yerinde, yol parası veremedikleri için çalışma cezasına çarptırılan köylülere ilişkin duygularını; “Üç kuruşluk bir yol parası yüzünden oraya, o dağ Karakolunun önüne toplanmış olmak kendi işlerinin yerine angaryada çalışmak... (...) Başlarında candarma, başlarında Tanrının güneşi olduğu hâlde candarma... Bu köylüler birer kahramandı...” (Sepetçioğlu 1980; 236-237) tümceleriyile dile getirerek İsmet İnönü iktidarına yönelik eleştirileri sürdürür. Sadık Çavuş ve arkadaşlarının yolda karşılaştıkları yaşlı bir kadın olan Elif Kadın'ın oğlunun yol parası ödeyemediği için tutuklanması da köylülere yapılan bir zulüm olarak okuyucuya sunulur (Sepetçioğlu 1980; 255). Daha sonra Sadık Çavuş, hem rüşvet hem de yol parasını vererek delikanlıyı hapisten kurtarır (Sepetçioğlu 1980; 262).

Bunun yanı sıra, köylünün ağır vergiler altında ezildiği, bu vergileri ödeyemediği için çeşitli cezalara çarptırıldığı da İnönü iktidarına yönelik bir toplumsal eleştiri olarak yapıtta dile getirilmiştir. Örnek olarak ise, şöyle bir olay aktarılır:

Köyün birinde, Kanlı Osman adında bir köylüyü yolda bir mısır torbasıyla gelirken vergi tahsildarının emriyle jandarmalar yakalar ve elindeki torbayı,

ağnam (koyun) vergisini ödemediği için alırlar. Oysa Osman, çoluk çocuk aç kaldığı için ineğini satmış ve ancak bir torba mısır alabilmiştir ve şimdi bu mısır da vergi borcu olarak elinden alınmaktadır (Sepetçioğlu 1980; 283-286). Kanlı Osman'ın şu tümceleri, dönemin iktidarının köylüler üzerindeki ekonomik baskılarının ifade edilmesinden başka bir şey değildir:

“Evde çoluk çocuk aç. Bütün gelirim aha şu yukarı tarla, bir de keçilerle koyunlar ki sekizi bulmaz anladın mı? Onlar da kışı zor çıkardı. İneği onun için satmağa götürdüm vere vere bir çuval mısırı zor verdiler. Onu da alıp gelmesem açıktan geberecek evdekiler sen ne diyorsun, ne vergisinden söz ediyorsun?” (Sepetçioğlu 1980; 286).

Bunların yanı sıra, İkinci Dünya Savaşı'nın koşulları gereği, bir tedbir olarak, buğdayların hükümetçe depolanması, millet bir lokma ekme bulamazken, bu buğdayların depolarda çürütülmesi ya da açığöz bürokratlarca çürüme bahanesiyle el altından satılarak haksız kazanç elde edilmesi, romanda dillendirilen bir başka ekonomik sorundur ve Sepetçioğlu, çeşitli kahramanlar aracılığıyla İsmet İnönü'yü bu yanlış politikası nedeniyle de topa tutar. Bu uygulama dolayısıyla İnönü'ye yüklenen, yine romanın tematik gücü Sadık Çavuş'tur:

“Anladık, peyki, harp, haklısın. Senin İsmet Paşan da haklı ama bunca buğday çürütmek için mi toplanır ulan? Millet bir yandan arpa kırmasına muhtaç durur, bir yandan yarı aç gezerken o tonlarca buğday, toprakların altında çürütülür mü?. Hiç değilse bir yıl öncekini dağıttır, parasıyla sattır hay Allah'ın kulu, yeni yılını koy anbarına. Hadi o kadarına aklın ermiyor ne deyim, doğru dürüst depolar yaptır barı, o da yok. Gelgelelim millete eziyet dedin mi tümen tümen...” (Sepetçioğlu 1980; 19).

Benzer eleştirileri, Belediye Meclisi'nde yaşlı bir köylü de; “Bir kere ofisin beklemeli bütün buğdayları çürüyor, doğru. Buyruk İsmet Paşamızın buyruğudur deyip ağız açamıyoruz ama göz göre göre de bunca buğdayın çürümesi, te Ankaralardan İstanbullara, Edirnelerece millet karne ekmeği bulacağım diye ipten oynarken bunca buğdayın çürümesi hoş olmamalıdır” (Sepetçioğlu 1980; 224) sözleriyle dile getirir. Aslında roman boyunca, Anadolu'da kırsal kesimde halkın yoksulluk içinde, bir lokma ekmeğe muhtaç olduğu, İsmet İnönü dönemine yönelik bir toplumsal eleştiri olarak sıkça vurgulanır. Örneğin Muhtar Haşim'in söylediği şu sözler, İnönü döneminde köylülerin yoksulluğunu apaçık yansıtır: “Bir adam tek ineğini götürür de bir çuval mısıra değişirse keyfinden değerlidir herhal, he mi? Sen bir de kalkıp o bir çuval mısırı haciz etmek istersen ne denir buna? Bugün köylünün hepsi böyledir. Konuk olmasanız bizim gibi yerdiniz ya bir çorba ya bir pilav.” (Sepetçioğlu 1980; 297).

Bütün bu örnekler, *Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu*'nun, İsmet İnönü döneminde, halkın yol parası, koyun vergisi vb. çeşitli vergiler altında ezildiğini, zaten yoksul olan köylülerin bu vergileri ödeyemediklerinde ise, hapisle cezalandırıldıklarını göstermektedir. Sepetçioğlu böylece, bir anlamda çeşitli kişiler ya da olaylar aracılığıyla, İnönü'nün köylüye karşı uyguladığı ekonomi politikasını eleştirmiş ve bu dönemi köylülere baskı uygulanan bir dönem olarak ele almıştır.

İsmet İnönü İktidarı ve Din

Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu'nda İsmet İnönü iktidarı, yer yer halka dinsel inançlarından dolayı baskı yapıldığı savıyla da eleştirilir. Sepetçioğlu bu savını kanıtlamak için, bir geriye dönüşle, o yörede dindarlığıyla tanınmış, saygın bir yaşlı adamın hapse atılma öyküsünü, ana öyküye, âdeta zorlayarak, yapay biçimde iliş­tirir. Belli ki, bu öykü, İsmet İnönü yönetiminin, halka inançlarından dolayı baskı yaptığını yansıtmak amacıyla olay örgüsüne eklenmiştir. Söz konusu öyküye göre, dinsel konumu nedeniyle yörede sayılan bu yaşlı adam, sırf dinsel kimliğinden dolayı, cebinde bir şiir bulunduğu için, devlete isyan suçuyla hapse atılmıştır. Üstelik bu şiir, Kayserili Âşık Seyranî'nindir ve İttihat Terakki'yi eleştirmektedir. Ancak dönemin idarecileri bu itiraza aldırmaz ve halk arasında saygın bir yeri olan bu yaşlı dindar kişiyi tutuklarlar (Sepetçioğlu 1980; 99). Söz konusu yaşlı adam, tutuklanmakla kalmaz, planlı biçimde hapiste öldürülür (Sepetçioğlu 1980; 126). Sadık Çavuşa göre bu yaşlı adamı hapse attıran İsmet Paşanın adamlarıdır (Sepetçioğlu 1980; 115). Romanın daha sonraki sayfalarında açıklandığı üzere Çorum Cezaevi'nde bir süre tutuklanan ve öldürülen bu yaşlı dindar adam, anlatıcı kahramanın dedesidir (Sepetçioğlu 1980; 128).

Yazar, kimi kahramanları aracılığıyla İsmet İnönü döneminde, dine olumsuz bir tavır takınıldığını dile getirmekten geri durmaz. Örneğin İnönü yanında yer alan kasabanın belediye başkanının şu sözleri, o yıllarda iktidarın dine nasıl baktığını yansıtmak amacıyla romana konmuş gibidir: "Bu devirde? Bu çağda? Paşamız başımızdayken hem de? Tanrı ha? Günah ha? Hadi canım sen de!" (Sepetçioğlu 1980; 69).

Sepetçioğlu, bununla da yetinmez, kasaba kaymakamına da; "Ben askerin gelişi medeniyetin gelişidir diyorum medeniyetin; sen tutmuş camilerden söz ediyorsun. Medeniyetin yanında caminin sözü mü olur Reis?" (Sepetçioğlu 1980; 79) sözlerini söyleyerek, dönemin bürokratlarının dine bakışını dile getirir. Örneğin kasabada saygın bir yeri olan müftünün vefatı üzerine, alay komutanının cenaze namazına katılması, lâiklik anlayışına uymadığı gerekçesiyle belediye başkanı tarafından "Deli miydi bunlar? Laik bir ülkede

ordunun bir kumandanı hem de zabitleriyle.. Üstelik bir müftünün cenazesinde nasıl bulunurlardı?" (Sepetçioğlu 1980; 218) sözleriyle yadırganır. Sepetçioğlu burada dolaylı olarak lâiklik anlayışını sorgulamak istemektedir. Anlaşılan o ki, yazar, İnönü döneminde halka dinî inançlarından dolayı baskı yapıldığı düşüncesindedir ve bunu kimi roman kahramanları ve hapisanede öldürülen yaşlı dindar adamın öyküsü aracılığıyla okura iletmeyi amaçlamıştır.

Eşrafla Bürokratin İşbirliği Yaparak Halka Zulmetmesi

Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu'nda şahıs kadrosunu kabaca iki gruba ayırabiliriz. İlk grupta ezilen, yoksul köylüler vardır. Bunlar, İsmet Paşa iktidarı tarafından türlü haksızlıklara maruz kalırlar ve dönemin idarecilerinden şikâyet ederler. Sadık Çavuş, İsmet İnönü yönetimine karşı çıkan tek gözüpük kişi olarak onların ve hatta yazarın sözcüsü durumundadır. Hırsızlık ve yolsuzluklara bulaşmış belediye reisi, kaymakam ve kasaba eşrafı ise, İsmet İnönü iktidarının yanında yer alan kişilerdir. Bunlardan belediye reisi ve kaymakam, çürüdü raporu vererek, el altından depodaki buğdaylara el koyar, haksız kazanç elde ederler. Halkın inançlarına saygı göstermezler, halkı ezmek için eşrafla işbirliği yaparlar. Romanda bu işbirliği şu tümcelerle özetlenir:

"Bir tek parti vardı ortalıkta, o da İsmet Paşanın partisiydi. Kaymakamı da, candarması da, valisi de o parti olarak bilinirdi. Sadık Çavuşun dediği gibi Ulu Osmanlının en kötüsünden kalma, artık Osmanlı demeğe bin tanık ister zengin eşraf takımı el ele verir, partiyi yönetirdi. Onların dışında söz söylemek de kimsenin haddine düşmezdi" (Sepetçioğlu 1980; 39).

Yazar, bu sözleri romanda çeşitli olaylarla kanıtlar da. Örneğin kuraklık nedeniyle arazisi sulanamayan eşraf, belediye reisiyle kol kola vererek, anlatıcı çocuğun babasının kuyularına keyfi biçimde el koydurur (Sepetçioğlu 1980; 51). Kasabanın kolcularından Burak adlı bir köylünün şu sözleri, eşrafın o yıllardaki zulmünü ortaya koymaktadır: "Bu yoklukta onlar ürünlerini piyasaya sürmezler, yoğa yoksula ucuza satmazlar, fakirin fukaranın kursağını kuruturlar ağa, ciğerini sökerler" (Sepetçioğlu 1980; 52).

Kasabadaki eşraftan yaşlı bir adamın şu sözleri ise, eşrafın millet üzerindeki baskısını anlatan bir itiraf olarak okunmalıdır:

"Millet bizden sıtkını sıyırmıştır diyorsun sen.. doğru. Millet ölümü müze dua ediyor diyorsun sen.. o da doğru. Bunlar bizim gücümüzdür sersem budalalar gücümüzdür, korkumuz mu olmalıdır? Millet bizden sıtkını sıyırdıysa al malımı ne yaparsan yap demektir bu bir.(...) Böyle milletin sırtına binmek kolaydır, bunun için binebildik zaten. Demek ki binişimiz devam edecek, ne âlâ, ne hoş." (Sepetçioğlu 1980; 223-224).

Anlaşılan o ki Sepetçioğlu, eşrafı İsmet İnönü iktidarının bir başka zulüm aracı olarak görmekte ve bu nedenle eşrafa karşı genelde olumsuz duygular beslemektedir. Nitekim romanda eşraftan söz ederken sık sık “Ulu Osmanlının kötü artığı” (Sepetçioğlu 1980; 39-40, 43) nitelemesini kullanması bunun göstergesidir.

Bürokratlar ise, âdeta eşrafın buyruğu altına girmiştir. Onlar ne buyursa yaparlar (Sepetçioğlu 1980; 44). Yazara göre eşraf, İsmet Paşanın partisi nedeniyle güçlenmiş, buyruğunu geçirir olmuştur (Sepetçioğlu 1980; 64). Anlatıcı çocuğun yaşlı dedesini Çorum Hapishanesi’ne attıran ve öldürten de eşraftır, Cevahir’in babası da onların marifetiyle hapse düşmüş ve asılmıştır. Dolayısıyla romanda eşraf, İsmet İnönü iktidarının yanında yer alan, iktidarın gücünü kendi çıkarları için kullanan, bürokratlar aracılığıyla köylüye zulmeden, onların mallarına el koyan bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkçü Aydınlara Yapılan Baskılar

Romanın ana öyküsüyle ilgili değilse de, bir yerde Sepetçioğlu, nahiye müdürü ve onun mülkiyede okuyan yeğeni aracılığıyla, Ankara’da Türkçü aydınlara hükûmete karşı gösteriler yaptıklarını ve bundan dolayı tutuklanarak, ağır işkencelere uğradıklarını dile getirir. Nahiye müdürünün yeğeninin şu sözleri, İsmet İnönü idaresinin Türkçülere yaptığı baskıları yansıtan tümce-ler olarak romancı tarafından kayda geçirilir:

“Biz neyiz, nereden geldik nereye gitmeliyiz onu anladık. Ne vur kır, ne şuna buna kötülük yapıldı. Kimsenin burnu kanamadı, ama öyle bir heybet doldu ki Ankara’ya. Ankara Ankara olduğunu anladı yeni baştan. Gel gör ki sonu can sıkıcı oldu. Arkadaşları birer birer gece yarısı topladılar. Tabutluk bilir misin dayı? Tırnak sökme, başının üstünde beş yüz mumluk ışıklar yakma bilir misin? Falaka en ucuzu, açlık en ucuzu, bit dolu hücrelere yatırma en ucuzu.” (Sepetçioğlu 1980; 267).

Bu sözler, her ne kadar, romanın öyküsüne âdeta zorla iliştilmiş gibi görünse de, İsmet İnönü döneminin Türkçü aydınlara yaptığı baskıların yansıması olarak, *Cevahir ile Sadık Çavuş’un Buğday Kamyonu*’nda İnönü dönemine yönelik eleştiriler dizisinde yerini alır.

Sonuç

Mustafa Necati Sepetçioğlu’nun *Cevahir ile Sadık Çavuş’un Buğday Kamyonu* adlı romanı, yakın dönem tarihini; İsmet İnönü yılları (1940’lı yıllar) ele alması bakımından diğer yapıtlarından farklı bir yerde duruyor. Romanın başlangıcında, Sadık Çavuş ile Cevahir’in konuşmalarında İsmet İnönü’nün odağa alınması, okuyucuda ilkin bu dönemin panoramik açıdan ele alındığı bir roman okuyacağı sanısını uyandırıyor. Hatta Sepetçioğlu’nun niyeti de büyük olasılıkla, İnönü döneminin Anadolu’daki; özellikle kırsal kesimdeki

yansımalarını anlatan bir 'dönem romanı' yazmak. Romanın tezi de daha başlarda, Sadık Çavuş'un sözleriyle hemen kendini hissettiriyor: Yazar, İsmet İnönü döneminde köylünün çektiği sıkıntıları, yoksulluğu, ağır vergiler altında ezilişini, bu vergileri ödeyemediği zaman hapse atılışını, eşraf ve bürokratin İnönü iktidarının sözcüsü olarak ve gücünü de kullanarak halka zulmedişini, çıkar birliği yapmalarını, İnönü döneminde inançlarından dolayı halka zulmedildiğini yansıtmayı amaçlamış. Kısacası, İsmet İnönü'yü ve idaresini eleştiren bir roman *Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu*. Ancak, belirtmeliyim ki, bir 'dönem romanı' olamıyor bir türlü yapıt. Çünkü yazar, dönemin ruhunu yansıtacak karakterler yaratamıyor, iktidarı simgeleyen belediye reisi, kaymakam ve eşraf tiplerini derinlemesine canlandıramıyor. Onlar bile âdeta baskıları yansıtma işlevi gören bir itirafçı gibi yalnızca Sepetçioğlu'nun görüşlerini doğruluyorlar. Ayrıca yazar, her fırsatta bu dönemin baskısını eleştirmek istiyor, asıl öyküden ayrılmak, öykünün bütünlüğünü zedelemek pahasına, sırf İnönü ve dönemini eleştirmek için, araya ana öyküye bağlanmakta zorluk çekilen bölük pörçük yapay öyküler, kişiler katıyor. Hatta öyle ki, bir ara sonda, Cevahir ile Gözde adlı bir köylü kız arasında hiç de inandırıcı olmayan bir aşka kapılarak (Sepetçioğlu 1980; 292-349) ana öyküden bütünüyle kopuyor, dönemin sorunları odaktan çıkıyor ve öykü başka bir mecrada akmaya başlıyor. Bunları söylerken, amacım yazarın tezini yargılamak değil, romanın teknik ve kurgusal eksikliklerle dolu olduğuna işaret etmek. Ancak şunu da ifade etmeliyim: Sepetçioğlu, köylünün dilini çok iyi kullanan, çok iyi tanıyan bir yazar. Özellikle Sadık Çavuş'un konuşmalarında, Türk köylüsüne özgü iğnelemeler ve keskin bir zekâ ürünü olan ironik dil hemen dikkat çekiyor. Bana göre romanın en başarılı yönlerinden biri bu. Ancak çok iyi bir konu, yalnızca mesaj vermek kaygısına düşüldüğü, kurgusal, estetik ve edebî boyut ihmal edildiği için iyi işlenememiş bence. Yine aynı nedenle, dönemin toplumsal sorunları ve koşulları derinlemesine çözümlenemiyor, konuşmalar ve olaylar çoğu kez yalnızca İsmet İnönü'yü eleştirmeye odaklı, yapay bir mesaj metni olarak kalıyor, böylece yaşamın tabiiğinden uzaklaşıyor; roman kişilerinin ve icat edilen olayların inandırıcılığı zedeleniyor.

Kaynaklar

- Çalık, Etem (1993); *Mustafa Necati Sepetçioğlu, Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Erzurum Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.
Sepetçioğlu, Mustafa Necati (1980); *Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu*, İstanbul: İrfan Yayınları.

